

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

129:3. 2009

Sadomasochism i svenska uppslagsverk

En historia om misshandel, våldtäkter och lustmord

Av Kim Herbert

Det finns ingen enhetlig definition av sadomasochism. Enligt RFSU, som sedan 2007 arbetar mot fördomar om sadomasochism, står begreppet för sexuella praktiker som handlar om att "samtyckande vuxna gemensamt hittar välbefinnande genom olika former av maktutbyten".¹ Det handlar om rollspel, dominans, undergivenhet, fysisk restriktion och smärta.² Den 1 januari 2009 utmönstrades sadomasochism från Socialstyrelsens sjukdomsklassifikation, varifrån homosexualitet hade utmönstrats som sjukdom 30 år tidigare.³

Liksom homosexualiteten är sadomasochismen som begrepp en produkt av det sena 1800-talet. Begreppen sadism och masochism introducerades av rättspsykiatern Richard von Krafft-Ebing år 1890.⁴ Enligt *Svenska Akademiens Ordbok* förekom de första gången på svenska 1896.⁵ I den här artikeln undersöks konstruktionen av sadomasochism genom att uppslagsorden sadism, masochism och sadomasochism i svenska uppslagsböcker 1876–2006 studeras. För att komma åt hur begreppet har beskrivits under andra uppslagsord studeras även avledningar av orden pervers och parafili vilka behandlas under den egna rubriken pervers.

För att förenkla framställningen i artikeln används begreppet sadomasochism som ett samlingsbegrepp för sadism, masochism eller dess kombination. I de fall när begreppet sadomasochism avser just en kombination av sadism och masochism kommer det tydligt att framgå. I modernt språkbruk förekom-

1. *Idéprogram RFSU*, antaget 2008, s. 6.

2. *BDSM & Fetischism. Så funkar det*, RFSU Stockholms sexualpolitiska BDSM- och fetischismgrupp (Stockholm 2008) s. 2.

3. *Klassifikation av sjukdomar och hälsoproblem 1997: systematisk förteckning* (Socialstyrelsen 1997).

4. Harry Oosterhuis, *Stepchildren of nature: Krafft-Ebing, psychiatry, and the making of sexual identity* (Chicago 2000) s. 45.

5. *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB). SAOB B17 (Lund 1945) s. 424. SAOB B24 (Lund 1965) s. 62f.

Kim Herbert, f. 1965, är doktorand i historia vid Historiska institutionen, Stockholms universitet. Han arbetar på en avhandling med arbetstiteln "Sadomasochismens historia i Sverige: förhållningssätt, organisering och konflikt med stat och samhälle".

Adress: Historiska institutionen, Stockholms universitet, 106 91 Stockholm

E-post: kim.herbert@historia.su.se

mer också beteckningarna S/M och BDSM, men de saknar relevans för denna undersökning.

Sadomasochismen är ett intressant studieobjekt av flera skäl. Genom sadomasochismen korsas det individuellt privata samt samhällliga och statliga intressen och värderingar. Kombinationen sex och våld samt sadomasochistisk sexualitet har stundtals väckt starka reaktioner från allmänheten och staten. Sadomasochismen spelade till exempel en framträdande roll som ett av de mest avskräckande exemplen på skadlig pornografi under 1970- och 1980-talens antipornografirörelse.⁶ Under denna tid framförde även den andra vågens feminism och radikalfeminismen en syn på sadomasochismen som det yttersta exemplet på det kvinnoförtryckande och patriarkala samhället.⁷ Staten har bland annat genom filmcensuren och lagen om olaga våldsskildring tagit avstånd från kombinationen sex, våld och så kallad våldspornografi och därmed även i förlängningen den sadomasochistiska sexualitet som delvis kommer till uttryck i denna. Den finns goda skäl att uppfatta sadomasochism som ett exempel på en sexualitet där individens rätt till sexuell frihet och identitet ställs mot statens rätt att fastställa normer och ideal för samhället. Sadomasochismens historia i Sverige är hittills ett outforskat ämne. Inte heller HBT-forskningen med sitt normkritiska perspektiv på sexualitet har berört den annat än perifert.

Synen på sexualiteten har genomgått stora förändringar under undersökningsperioden. När det gäller perversionerna uppmärksammades och konstruerades de flesta av dessa under slutet av 1800-talet genom olika typer av katalogiseringar inom en medicinsk och rättspatologisk kontext. Biologiska och degenerativa förklaringar till perversionerna dominerade och den nya sexologin fick stort genomslag även i samhällsdebatt och kulturliv.⁸ I ett svenskt sammanhang har Jens Rydström undersökt hur denna medicinska diskurs möte den juridiska avseende homosexualiteten och skapade förutsättningar för en avkriminalisering av samkönad sexualitet.⁹ Genom psykoanalysens allt större inflytande konstruerades under 1900-talets första hälft nya och mer psykologiska modeller som förlade orsakerna till perver-

6. *Kvinnoslakt: en stridskrift mot pornografi*, Ottar 1985:4, RFSU, s. 20–24, 59; Petra Östergren, *Porr, horor och feminister* (Stockholm 2006) s. 39f, 54.

7. Lena Gemzöe, *Feminism* (Stockholm 2008) s. 96–99; Östergren (2006) s. 102.

8. Michael Foucault, *Sexualitetens historia: viljan att veta. Band 1* (Göteborg 2002) s. 58–70; Oosterhuis (2000) s. 25–55; Karin Johannisson, *Medicinens öga: sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter* (Stockholm 1990) s. 126–156.

9. Jens Rydström, *Sinners and citizens: bestiality and homosexuality in Sweden 1880–1950* (Stockholm 2001) s. 354–356.

sionerna i felutvecklingar i barndomen. RFSU bildades 1933 och hade sina rötter i en sexreformrörelse som kan spåras ända till 1880-talet. Från början kom RFSU att arbeta mot fördomar för den tidens kanske mest uppmärksammade perversion – homosexualiteten.¹⁰ Som Lena Lennerhed visat kom under 1960-talet en allmän reaktion mot tidens sexualmoral i en rad frågor, inklusive synen på perversionerna.¹¹ Synen på perversioner som en form av oönskad och farlig sexualitet ifrågasattes av bland andra Lars Ullerstam i hans uppmärksammade bok *De erotiska minoriteterna*.¹² 1960-talets liberala ifrågasättande av sexuella restriktioner resulterade bland annat i det så kallade frisläppandet av pornografin 1971. Med början under 1970-talet kom den andra vågens feminism att starkt reagera mot prostitution och pornografi, särskilt den sadomasochistiska våldspornografi som följde med frisläppandet av pornografin. Sadomasochismen beskrevs som ett resultat av en patriarkal maktordning.¹³ Under 1980-talet ökade kritiken mot sadomasochismen och resulterade i den så kallade lagen om olaga våldsskildring 1986/1989.¹⁴ Under 1990-talet hävdade queerteorin att det var den sexuella normen och inte avvikelserna som skulle ifrågasättas – en inställning som kom att få stort genomslag i såväl akademien som bland sexualaktivister.¹⁵ Det är rimligt att förvänta sig att några av dessa förändringar avseende förhållningssättet till perversionerna även återspeglas i uppslagsverken.

Uppslagsverk är viktiga eftersom de förmedlar kunskap till allmänheten. Kunskapen som förmedlas är socialt konstruerad och beroende av sin tid även om de av allmänheten betraktas som auktoritativa källor innehållande objektiv kunskap.¹⁶ De kan delvis förstås som uttryck för en officiell svensk kunskap i den meningen att informationen ligger inom ramen för såväl en aktuell vetenskaplig som en politiskt korrekt diskurs. Innan Internet slog igenom utgjorde de uppslagsverk som stod i bokhyllorna i många hem och på bibliotek en viktig första källa till kunskap i allmänhet, och kanske i synnerhet

10. Lena Lennerhed, *Sex i folkhemmet: RFSUs tidiga historia* (Hedemora 2002) s. 9–12, 68, 159–171.

11. Lena Lennerhed, *Frihet att njuta: sexualdebatten i Sverige på 1960-talet* (Stockholm 1994) s. 153–169.

12. Lars Ullerstam, *De erotiska minoriteterna* (Göteborg 1964).

13. Se not 6 samt Emma Isaksson, *Kvinnokamp: synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen* (Stockholm 2007) s. 68, 86–89.

14. Rörliga resp. tryckta bilder.

15. Tiina Rosenberg, *L-ordet: vart tog alla lesbiska vägen?* (Stockholm 2006) s. 17–21.

16. Göran Bergström & Kristina Boréus (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (Lund 2005) s. 370.

med avseende på sexuella frågor. På så sätt kunde uppslagsverkens sexualitetsbeskrivningar forma såväl självbild som bilden av andra. De auktoritativa uppslagsverken blir därför en god historisk källa för att studera förändringar i attityder till väl avgränsade företeelser.

Den normativt goda sexualiteten kan som en stereotyp sägas representeras av ett innerligt heterosexuellt samlag utfört i hemmet mellan ett gift monogamt par i samma ålder och som ett uttryck för deras kärlek, men utan att några sexhjälpmedel, pornografi eller rollspel förekommer.¹⁷ Den normativa sexualiteten definieras och upprätthålls genom exkluderingen av den så kallade onormala och perversa sexualiteten, vars syfte därmed fungerar avskräckande. Exkluderingen sker genom olika tekniker som till exempel osynliggörande, stereotypisering, obegripliggörande, tillskrivande av negativa egenskaper och demonisering.¹⁸ Flera typer av sexuella uttryck som avviker från den stereotypa normen har under 1900-talet uppnått olika grader av acceptans. Det anses inte längre lika viktigt att vara gift med den man har sex med, och toleransen för samkönad sexualitet har ökat. Men en stor del av det som faller utanför normen är föremål för olika grader av stigmatisering.

I undersökningen av hur sadomasochism framställs studeras uppslagsordens texter utifrån frågor som hur fenomenen definierades och exemplifierades: deras orsaker, behandling och samhällsfarlighet samt om de betraktades som perversion och/eller sjukdom. Särskild uppmärksamhet skall ägnas åt att undersöka huruvida fenomenen beskrevs som en frivillig aktivitet mellan en sadist och en masochist, det vill säga inom en frivillig och samtyckande kontext. Alla resonemang och uppgifter om när ett ord introduceras grundar sig givetvis på det urval av uppslagsverk som ingår i undersökningen.

De uppslagsverk som undersökts är *Nordisk familjebok* upplaga 1–4, (1876–1957), *Svensk uppslagsbok* upplaga 1–2 (1929–1955), *Focus* upplaga 1–4 (1958–1984), *Bonniers lexikon* upplaga 1–2 (1961–1998), *Bra böckers lexikon* upplaga 1, 3–4 (1973–1996), *Stora focus* (1987–1990), *Nationalencyklopedin* (1989–1996), *Bra böckers lexikon 2000* (1996–1999) och *Respons aha: modern kunskap för alla* (2004–2006). Därtill har *Nordisk familjeboks* supplement till upplaga 2–3 och *Nationalencyklopedins* supplement undersökts.¹⁹

17. Gayle Rubin, "Thinking sex: notes for a radical theory of the politics of sexuality", i H. Ablove, M. A. Barale & D. Halperin (red.), *The lesbian and gay studies reader* (New York 1993) s. 12–15; Don Kulick, "400 000 perversa svenskar", i Don Kulick (red.), *Queersverige* (Stockholm 2005) s. 76.

18. Fanny Ambjörnsson, *Vad är queer?* (2006) s. 75.

19. Nedanstående förkortningar inom parentes kommer att användas till uppslagsverken framöver i noterna. *Nordisk familjebok* (NFB), *Svensk uppslagsbok* (SUB), *Focus* (F), *Bonniers lexikon* (BL), *Bra*

Sammanlagt har alltså 19 uppslagsverk och 3 supplement undersökts. Sadism beskrevs i 18, masochism i 19 och sadomasochism i 9 av dessa uppslagsverk och supplement.²⁰

Pervers – osynlig handling och norm samt ökat intresse

Första gången som begreppet pervers²¹ förekom var som uppslagsordet perversitet i *Nordisk familjebok* 1888. Då beskrevs det som en medicinsk term för organs förvända lägen i kroppen.²² I *Nordisk familjebok* 1915 återkom den medicinska beskrivningen om förvända organ, men med tillägget: "Termen betecknar oftast en förvänd och naturvidrig riktning af driftlivet, särskildt af det sexuella. Jfr H o m o s e x u a l i t e t".²³ Från 1915 kom perversbegreppet alltid att beskrivas som en sexuell avvikelse.

Förutom exemplifieringen med homosexualiteten 1915 och andra exempel på perversioner framöver saknades länge en egentlig förklaring av vad det naturvidriga bestod i – av den perversa handlingen. Genom åren beskrevs det perversa driftlivet och handlingen relativt konsekvent med ord som avvikande, förvänd, onaturlig, osund, naturvidrig, onormalt, snedvriden, fördärvad och sjuklig.²⁴ Det perversa beskrevs därmed explicit som avvikande och onormalt och implicit med ord som kunde kopplas till sjukdom. Den avvikande handlingen blev däremot varken förklarad eller synliggjord.

Inte heller normen som perversionen avvek från synliggjordes i beskrivningarna. Först i och med *Bra böckers lexikon* 1980–1995 benämndes normen över huvud taget genom formuleringen "avvikelser från sedvanliga sexuella normer".²⁵ I *Respons* 2005 beskrevs perversion som "något som inte följer den

---

böckers lexikon (BBL), *Stora focus* (SF), *Nationalencyklopedin* (NE), *Bra böckers lexikon 2000* (BBL2000), *Respons* aha (R). *Respons aha* kommer i texten att förkortas till *Respons*. Efter förkortningen följer bandets nummer, utgivningsår och sidhänvisning. Om uppslagsverket har flera upplagor skrivs upplagens nummer ut bakom ett kolon efter förkortningen. Ett supplement till ett uppslagsverk markeras med ett S efter uppslagsverkets upplaga.

20. Alla beskrivningarna skedde dock inte under eget uppslagsord. Så beskrevs t.ex. masochism under uppslagsordet sadism i NFB:2 (1916) och NFB:3 (1932), men som eget uppslagsord i NFB:3S (1937).

21. Eftersom orden pervers, perversitet, pervertera, perverterad, perversion och parafili tidvis förekom parallellt som uppslagsord har jag utifrån mina frågeställningar valt att behandla och undersöka dem som en enhet, som ett språkligt och redaktionellt skiftande system för att beskriva sexuella avvikelser. För att förenkla framställningen i texten benämns detta system oftast som uppslagsordet pervers eller perversionen.

22. NFB:1 B12 (1888) s. 1130.

23. NFB:2 B21 (1915) s. 616.

24. I fallande ordning av vanlighet.

25. BBL:1 B18 (1980) s. 226; BBL:3 B18 (1986) s. 226; BBL:4 B18 (1995) s. 234.

givna eller vanligaste vägen”²⁶ och som ett sexuellt beteende som utmärktes ”av att den föredragna formen för tillfredsställelse eller stimulering inte är allmänt socialt accepterad”.²⁷ Dessa explicita benämningarna av normen tydliggjorde delvis både vad normen och den perversa handlingen bestod i. Samtidigt relativiserades dock båda två genom att benämningarna visade på att relationen mellan normen och den perversa handlingen utgick från föränderliga sociala förväntningar och statistik – egentligen majoritetssamhällets tycke och smak. Genom att normen på det sättet explicit benämndes och relativiserades, undergrävdes dess självklarhet och legitimitet.

Beskrivningarnas förhållandevis höga abstraktionsgrad innebar att den perversa handlingen tydligast framkom genom de exempel på perversioner som gavs. Före 1980 hade perversionerna exemplifierats totalt 19 gånger (2,1 exempel/ uppslagsverk) med de fem perversionerna homosexualitet, sadism, masochism, exhibitionism och fetischism. Från 1980 förekom totalt 62 exemplifieringar (6,9 exempel/ uppslagsverk) av 15 perversioner.²⁸ Från 1980 ökade alltså intresset för att exemplifiera perversionerna 3,3 gånger och antalet olika sorters perversioner som användes i exemplifieringarna ökade med 3 gånger.

Ökande sjukdomskontext

Före 1980 nämndes inga orsaker till eller behandling för perversioner under detta uppslagsord. Från 1980 hade *Bra böckers lexikon* 1980–1995 beskrivningar av orsaker samt *Nationalencyklopedin* 1994 beskrivningar av såväl orsaker som behandling. Beskrivningarna ägde rum i en sjukdomskontext. Redan i *Focus* 1959–1981 hade perverterad beskrivits som ”osund” och i *Bonniers lexikon* 1965 och 1996 beskrevs pervers uttryckligen som ”sjuklig”.²⁹ *Bra böckers lexikon* 1980 och 1986 menade att: ”En del perversioner anses bero på kvardröjande infantila beteendemönster. Andra är utslag av neuroser, mentala störningar eller i ett fåtal fall organiska hjärnskador.”³⁰ 1995 ersattes ”mentala störningar” med ”narcissistiska störningar”.³¹ Såväl psykiska som fysiska sjuk-

26. R B7 (2005) s. 324.

27. R B7 (2005) s. 286.

28. I fallande ordning av vanlighet: exhibitionism, fetischism, transvestism, sadism, masochism, pedofili, nekrofil, nymfomani, voyeurism, sadomasochism, homosexualitet, zoofili, transsexualitet, frotteurism och koprofil.

29. F:1 B3 (1959) s. 1618; F:2 B3 (1962) s. 1618; F:3 B4 (1970) s. 2401; F:4 B4 (1981) s. 2400; BL:1 B11 (1965) s. 213; BL:2 B15 (1997) s. 78.

30. BBL:1 B18 (1980) s. 227; BBL:3 B18 (1986) s. 227.

31. BBL:4 B18 (1995) s. 234.

domstillstånd ansågs alltså kunna orsaka perversioner. *Nationalencyklopedin* framhöll att någon "allmänt accepterad förklaringsmodell"³² till perversioner orsaker inte fanns. Enligt psykodynamisk teori kunde dock perversioner "ses som individens konfliktlösning (ångestreduktion), där grundelement i konflikten utgörs av ett negativt förhållande till sexualiteten, en fientlig inställning till kroppslig och emotionell närhet samt en relation till föräldrarna präglad av schismer och saknad". Att perversionernas orsaker beskrevs som sjukdomstillstånd kunde för läsaren lätt överföras till att perversionerna i sig själva var sjukdomstillstånd. *Nationalencyklopedin* var det enda uppslagsverk som beskrev någon behandling för perversioner. Det menade att flertalet perversioner tidigare "ansetts svåra eller omöjliga att behandla", men att "[n]yare psykoterapeutiska metoder kan ge goda resultat, särskilt då behandling sätts in tidigt." *Nationalencyklopedin* beskrev även perversionerna som ofta karakteriserade "av ett stereotyp, ritualiserat beteendemönster som upprepas tvångsmässigt, särskilt under stresspåverkan", vilket gav intrycket av okontrollerbart tvång, psykisk labilitet och sjukdom.

Ingenstans i uppslagsverken beskrevs perversioner i sig explicit som sjukdom. De tidigare nämnda orden som till exempel naturvidrig, fördärvad, onaturlig och sjuklig var dock tydligt negativt värdeladdade, vilka explicit markerade att perversionen var avvikande, onormal och fel och implicit att betrakta som sjukdom. Ofta gjordes associationerna stegvis som i *Bonniers lexikon* 1996 och 1997 där perversion beskrevs som "naturvidrig drift"³³, pervers som "sjuklig, naturvidrig; sexuellt avvikande"³⁴ och parafili som "sexuellt avvikande beteende".³⁵ Intrycket av att perversioner de facto betraktades som sjukdomar förstärktes från 1980 genom beskrivningar av dess *orsaker* som sjukdomstillstånd.

Samhällsfarlighet och underkommunikation av frivilligt samtycke

Ingenstans i uppslagsverken beskrevs perversionerna explicit som samhällsfarliga. Detta trots att flertalet av perversionerna skulle kunna betraktas som samhällsfarliga i olika grad. Endast en gång förekom ett resonemang i dessa termer. *Stora focus* 1989 menade att exhibitionism och pedofili var straffbara enligt svensk lag om de omsattes i handling samt att de "övriga variationerna

32. Styckets nedanstående citat från NE B14 (1994) s. 615.

33. BL:2 B15 (1997) s. 78.

34. BL:2 B15 (1997) s. 78.

35. BL:2 B14 (1996) s. 284.

i sexualdriftens inriktning betraktar man numera som individens ensak så länge det inte är fråga om tvång och övergrepp”.³⁶ I likhet med det tidigare sambandet mellan benämning av normen och dess relativisering är det värt att lägga märke till att den explicita beskrivningen av den olagliga perversionen medförde att *Stora Focus* även kom att beskriva dess motsats – den lagliga och frivilligt samtyckande perversionen.

Eftersom resonemanget om perversionens gränser gentemot lagen och samhället i form av tvång och övergrepp inte fördes någon annanstans, framträdde i uppslagsverken inte heller dess motsats i form av den frivilliga och samtyckande perversionen. Denna var inte bara osynliggjord i sig själv, utan även dold bakom beskrivningen av perversionen som naturvidrig, onormal och sjuklig samt från 1980 orsakad av psykiska och fysiska sjukdomstillstånd och därmed implicit och även explicit behandlingsbar. Beskrivningen premierade en föreställning av den perverse som samhällsfarlig genom att göra övergrepp på en ofrivillig icke samtyckande andra part förståeliga och kanske till och med troliga. Perversionerna beskrevs alltså inte inom en frivillig och samtyckande kontext.

Sadism – en farlig sadist

Sadism introducerades som uppslagsord i *Nordisk familjebok* 1916. De vanligaste orden i uppslagsverken för att beskriva sadism var misshandel, plåga, smärta och förödmjuka.³⁷ Före 1980 beskrevs sadism endast som en handling syftande till fysisk smärta.³⁸ Från 1980 beskrevs den som syftande till både fysisk och psykisk smärta.³⁹ Den psykiska smärtkomponenten beskrevs med ord som förödmjuka, förnedra, nedvärdering, underkastelse, utnyttjande, maktutövning, smärta och plågan.⁴⁰

Ordet misshandel är ett vedertaget juridiskt begrepp för ett brott som förknippas med att utan samtycke skada någon annan. Alla uppslagsverken beskrev misshandel under eget uppslagsord. Där framgick misshandelsbegreppet juridiska status som ett brott i form av en i första hand uppsåtlig handling av icke samtyckt kroppsskada. Misshandel var även det vanligaste ordet för att beskriva masochism.⁴¹ Sadism och masochism beskrevs alltså

36. SF B10 (1989) s. 248.

37. I fallande ordning av vanlighet.

38. Med undantag för NFB:3 (1932).

39. Med undantag för F:4 (1981).

40. I fallande ordning av vanlighet.

41. För sadism förekommande i 9/18 och för masochism i 11/19 uppslagsverk.

som, och associerades genom ordvalet misshandel med, ett brottsligt övergrepp och fysisk skada. Hur förvirrande och egendomligt användandet av just ordet misshandel kunde bli kan exemplifieras med *Svensk uppslagsbok* 1935. Samtidigt som det beskrev sadism som "utövandet av misshandel, och tillfogandet av smärta hos el. misshandel av den andra parten" menade det att sadism "kan någon gång leda till svårare misshandelsbrott".⁴²

Frågan huruvida sadism beskrevs som en samtyckande handling mellan en sadist och en masochist är givetvis central. Endast en gång fördes ett uttryckligt resonemang om samtycke. Det var i *Stora Focus* 1989 som menade att handlingen att tillfoga partnern svår fysisk plåga eller förödmjukelse "är straffri om den sker med partnerns fulla medgivande [...], i annat fall straffas den enligt lagen om våldtäkt".⁴³ Endast i ett fåtal uppslagsverk fanns formuleringar som kan tolkas som att sadism skulle kunna ske inom en frivillig och samtyckande kontext.⁴⁴ *Bonniers lexikon* 1997 kan stå som ett exempel med formuleringen "sadisten uppnår då full tillfredsställelse genom att utsätta sin partner för smärta och/eller förödmjukelser",⁴⁵ vilket genom användandet av uttrycket "sin partner" indikerar att sadismen skulle kunna ske inom en frivillig kontext. *Bonniers lexikon* 1965 och 1966 var unikt genom att benämna masochismen och sadismen som även "en normal komponent i sexualdriften".⁴⁶

Det vanligaste var dock att beskrivningarna inte satte in sadismen i en samtyckande kontext. Ofta gavs intrycket av sadism som en handling utanför ett relationellt sammanhang. Formuleringar som "[s]adisten har behov av att plåga andra";⁴⁷ "ett behov av att förödmjuka, skada eller misshandla människor och djur";⁴⁸ "tvångsmässigt behov av att förnedra, tvinga till underkastelse, tillfoga fysisk och psykisk smärta [...] ofta i ett starkt ritualiserat sammanhang"⁴⁹ eller "där någon skaffar sig sexuell njutning genom att plåga en annan",⁵⁰ förmedlade indirekt genom ordvalen "andra", "människor och djur" samt "en annan" ett icke relationellt sammanhang. Därtill förmedlades genom ordvalen

42. SUB:1 B23 (1935) s. 911.

43. SF B11 (1989) s. 241.

44. F:3 B4 (1970) s. 2655; F:4 B4 (1981) s. 2654; BL:1 B12 (1966) s. 342; BL:2 B16 (1997) s. 282.

45. BL:2 B16 (1997) s. 282.

46. BL:1 B9 (1965) s. 932; BL:1 B12 (1966) s. 342.

47. F:1 B3 (1959) s. 1810; F:2 B3 (1962) s. 1810.

48. BBL:1 B20 (1980) s. 109; BBL:3 B20 (1986) s. 109. Även BBL:4 B20 (1995) s. 149 och BBL2000 B20 (1998) s. 46 hade i princip samma formulering förutom att ordet skada hade strukits.

49. NE B16 (1995) s. 186.

50. R B8 (2005) s. 227.

"behov", "tvångsmässigt behov" eller "skaffar sig" intrycket att sadisten kanske inte alltid kunde kontrollera sina behov. 1959 introducerades begreppet behov i beskrivningarna av sadismen och användes därefter i 9 av 13 uppslagsverk. Begrepp som behov, misshandla och andra gav ett implicit intryck att sadisten hade ett okontrollerbart behov av att utan samtycke misshandla vem som helst och därmed var samhällsfarlig. Intrycket av ett okontrollerbart begär hos sadisten förstärktes av andra beskrivningar som visas av ett exempel från 1932. "Åsynen av fysisk smärta el. blod (slakt, olycksfall o. dyl.) kan ibland vid höggradig abnormitet utöva liknande verkan [öka sexualkänslan]".⁵¹ *Respons* 2005 menade att den sadistiska plågan "kan ta många olika former, från nedvärdering och förödmjukelse via utnyttjande och maktutövning till fysiskt våld, tortyr, stympning och t.o.m. mord".⁵² Förutom att det är svårt att se vad själva handlingarna praktiskt bestod av är det tveksamt om sadismen över huvud taget skulle eller ens kunde förstås som en frivilligt samtyckande handling av läsaren. Notera att *Respons* inte beskrev mord som en ytterst ovanlig konsekvens av sadism, vilket var det vanliga, utan som en del av själva begreppet sadism.

Mer explicit förkroppsligades sadismens samhällsfarlighet i beskrivningarna av vad den kunde leda till. 1916–1954 sades sadism kunna leda till lustmord, svårare misshandelsbrott och kriminella handlingar.⁵³ Under 1960- och 1970-talen nämndes inte några samhällsfarliga konsekvenser under uppslagsordet.⁵⁴ Från 1980 återkom samhällsfarligheten i form av lustmord, men nu även våldtäkter, tortyr och stympning.⁵⁵ Man kan konstatera att exemplen om svårare misshandelsbrott förekom 1935–1954 och exemplen om våldtäkter 1980–1998. Sammanlagt beskrev 10 av 18 uppslagsverk att sadism kunde leda till lustmord. Dessa exempel på sadismens påstådda samhällsfarlighet förmedlade en föreställning om sadism som en ständigt potentiellt farlig sexualitet.

Sadismens samhällsfarlighet kom även indirekt till uttryck genom att de allra flesta uppslagsverken beskrev sadism som sexuell perversitet och abnormitet, det vill säga som något avvikande och farligt. Sammanlagt beskrev 14

51. NFB:3 B17 (1932) s. 157.

52. R B8 (2005) s. 227.

53. 5/5, 3/5 resp. 1/5 uppslagsverk.

54. Däremot fanns lustmord med som ett eget uppslagsord i både F:1-4 (1959-1979) och BL:1 (1965).

55. 5/9, 5/9, 1/9 resp. 1/9 uppslagsverk.

av 18 uppslagsverk sadism med ett eller flera av dessa begrepp.⁵⁶ Eftersom 15 av 18 uppslagsverk samtidigt beskrev uppslagsorden abnorm och/eller abnormitet som sjuklig och/eller missbildad/missbildning, definierades sadism därigenom också som något sjukligt.⁵⁷

Masochism – en ofarlig masochist

Masochism beskrevs kortfattat under uppslagsordet sadism i *Nordisk familjebok* 1916 och 1932.⁵⁸ Det var i *Svensk uppslagsbok* 1934 som masochism introducerades som ett självständigt uppslagsord.⁵⁹ Till skillnad från sadism, som före 1980 endast beskrevs som en handling syftande till fysisk smärta, beskrevs masochism med tre undantag kontinuerligt med både en fysisk och psykisk smärtskomponent.⁶⁰ De vanligaste orden för att beskriva masochism var misshandlad, smärta, förnedring, förödmjukad, plågad, förolämpas, skadas, tyranniserade, gisselslag, skymfande, lidanden, ris, underkasta, slavattityd och martyr.⁶¹ Samtliga dessa ord var negativt värdeladdade och förmedlade en negativ uppfattning av masochism.

Sadistens och masochistens sexualdrift beskrevs olika. Till skillnad mot sadism, som från 1959 i 9 av 13 uppslagsverk beskrevs som ett behov, beskrevs masochism under hela tidsperioden endast fyra gånger som behov, begär eller drift.⁶² Masochism beskrevs i stället i 10 av 19 uppslagsverk som "vill bli", "strävan efter och njutning av att låta sig" samt "låta sig",⁶³ vilket i jämförelse med behov indikerar en lägre grad av tvångsmässighet och i stället en högre grad av valfrihet och medveten viljeyttring.

Några samhällsfarliga följder av masochism eller faror för att den skulle öka risken för att bli utsatt för misshandelsbrott, våldtäkter och lustmord nämndes inte. Mot bakgrund av att sadism sades kunna leda till dessa brott

56. Undantagen var SF, BL:2, NE och R.

57. Undantagen var NE, BBL2000 och R.

58. Masochism fanns med som uppslagsord i NFB:2S B37 (1925) s. 465 med en hänvisning till sadism. Det blev dock inte till något självständigt uppslagsord i NFB:3 B13 1930, men återkom utförligt beskrivet i NFB:3S B23 (1937) s. 88f.

59. SUB:1 B18 (1934) s. 459.

60. De tre undantagen var NFB:2, BL:1 och R.

61. I fallande ordning av vanlighet. Slavattityd eg. "»slav»-attityd".

62. NE B13 (1994) s. 128; SUB:1 B18 (1932) s. 459; BL:2 B12 (1996) s. 225; R B6 (2005) s. 231.

63. F:1 B3 (1959) s. 1346; F:2 B3 (1962) s. 1346; F:3 B3 (1970) s. 1968; F:4 B3 (1979) s. 1972 (vill bli); BBL:1 B15 (1979) s. 260; BBL:3 B15 (1986) s. 260; BBL:4 B15 (1995) s. 76; BBL2000 B16 (1997) s. 20 (strävan efter och njutning av att låta sig); NFB:3S B23 (1937) s. 88; SF B9 (1988) s. 56 (låta sig). NE B13 (1994) s. 128 och R B6 (2005) s. 231 har både tvångsmässigt behov resp. drift samt låta sig, men låta sig är underordnat tvångsmässigt behov resp. drift i beskrivningarna.

och att masochism i stort beskrevs som sadismens motsats hade det varit förståeligt. Det är möjligt att i masochistens vilja att bli misshandlad och förödmjukad se ett ökat personligt riskbeteende. Ett riskbeteende som även om det i sig inte är ett brott kan leda till en ökad risk att brott sker och därmed betraktas som en samhällsfara. Om vissa sadister på grund av sin lust uppfattades som potentiella misshandlare, våldtäktsmän och lustmördare, borde logiskt sett även vissa masochister på grund av sin lust uppfattas som samhällsfarliga risktagare.

Liksom för sadism fördes för masochism inte något uttryckligt resone-
mang huruvida masochism kunde definieras som en samtyckande handling eller inte.⁶⁴ De faktorer som talar för att masochism, i jämförelse med sadism, skulle kunna uppfattas som placerad inom en frivillig och samtyckande kontext är för det första att masochism beskrevs som en vilja och strävan efter att låta sig plågas, med konnotationer till en valfri och medveten viljeyttring, medan sadism beskrevs med konnotationer till tvångsmässighet och okontrollerbarhet. För det andra att masochism, till skillnad från sadism, inte beskrevs som att det kunde leda till misshandelsbrott, våldtäkter och lustmord genom ett ökat riskbeteende. Både den lägre graden av tvångsmässighet och avsaknaden av samhällsfarlighet kan tyda på en föreställning om en svagare, mer lättundertryckt och kontrollerbar sexualdrift för masochisten. Masochisten framställdes mer som ett subjekt som hade kontroll över sin sexualitet och därmed var ofarlig.

Det finns dock faktorer som kan tolkas som att masochism inte sågs inom en frivillig och samtyckande kontext. Det vanligaste ordet för att definiera masochism var liksom för sadism misshandel. Tre uppslagsverk använde uttryckligen formuleringen "bli"⁶⁵ misshandlad och fyra använde som tidigare visats behov, begär eller drift. Därtill beskrevs masochism liksom sadism som sexuell perversitet, abnormitet eller avvikelse med associationer till sjukdom. Sammanlagt beskrev 15 av 19 uppslagsverk masochism med ett eller flera av dessa begrepp.⁶⁶ Masochism beskrevs varken explicit inom en frivillig och samtyckande kontext eller som sadism implicit inom en inte samtyckande kontext. I *jämförelse* med sadism kan och bör dock masochism uppfattas som mer placerad inom en frivillig samtyckande kontext.

64. Det närmaste man kommer är BL:1 B9 (1965) s. 932 som benämnde masochism som en normal komponent i sexualdriften, vilket var unikt.

65. SUB:1 B18 (1934) s. 459; SUB:2 B19 (1951) s. 547; NFB:4 B14 (1953) s. 647 (bli tyranniserade och misshandlade); BL:1 B9 (1965) s. 932 (bli fysiskt misshandlad).

66. Undantagen var SF, NE, BL:2 och R.

Sadisten en man och masochisten en kvinna?

Ett sätt att begripliggöra masochistens högre subjektstatus i form av den lägre graden av tvångsmässighet och avsaknad av samhällsfarlighet kan vara att föra in genus i analysen. Genus framkom explicit endast fem gånger i samband med de aktuella uppslagsorden.⁶⁷ Ingen gång kopplades det till sadism eller masochism. Sedan åtminstone mitten av 1700-talet har det funnits tydliga socialt konstruerade föreställningar om det manliga begäret som ett starkare behov som var svårare att undertrycka – ett okontrollerbart behov – och det kvinnliga begäret som ett svagare behov som var lättare att undertrycka – ett kontrollerbart behov. Vetenskapen menade tidvis till och med att den normala kvinnan var fri från köttliga lustar och av naturen asexuell.⁶⁸

Det är rimligt att i sadismens påstådda följder i form av misshandelsbrott, våldtäkt och lustmord se en implicit föreställning om en manlig sadist och förövare. Dessa brott förknippas i första hand med män. Även ordovalet av behov för sadistens begär skulle kunna tolkas som en implicit föreställning om en manlig sadist och förövare. Sadismen skulle därmed kunna tolkas som knuten till män. Det är en tolkning som stämmer väl överens med en föreställning om farlig okontrollerbar aggressivitet och dominans som manliga egenskaper.⁶⁹

På motsvarande sätt skulle avsaknaden av en koppling mellan masochister och brott dels kunna tolkas som en implicit föreställning om att masochister är kvinnor och att kvinnor inte begär den typen av brott. Enligt det sättet att se har kvinnor inte okontrollerbara behov, utan vill bli, strävar efter njutning av att låta sig och låter sig – vilket indikerar ett svagare, mer lättundertryckt och kontrollerbart begär som gav en större valfrihet. Masochismen skulle därmed kunna tolkas som konnoterad till kvinnor, en tolkning som stämmer väl överens med en genusföreställning om ofarlig självbehärskande passivitet och undergivenhet som traditionellt konstruerade kvinnliga egenskaper.⁷⁰

67. SUB:1 B18 (1934) s. 459; SUB:2 B19 (1951) s. 547; NFB:4 B14 (1953) s. 647; SF B10 (1989) s. 248; NE B14 (1994) s. 615.

68. Åsa Bergenheim, "Den aktive mannen och den passiva kvinnan – föreställningar kring kön och makt i Sverige", i Ingrid Hagman (red.), SOU 1997:13, *Mat halva makten – elva historiska essäer om kvinnors strategier och mäns motstånd* (Stockholm 1997) s. 30–32, 34; Claes Ekenstam, *Kroppens idéhistoria: disciplinering och karaktärsdanning i Sverige 1700–1950* (Hedemora 1993) s. 148, 188, 229, 280; Simon Ekenström, *Trovärdighet och ovärdighet: rättsapparaten hanterande av kvinnors anmälan av våldsbrott Stockholm 1946–1950* (Hedemora 2002) s. 86f, 92, 132f.

69. Bergenheim (1997) s. 15, 17, 18, 36; Sam Larsson, *Det andra jaget vid manlig transvestism: ett jagteoretiskt och kognitionspsykologiskt perspektiv* (Stockholm 1997) s. 322.

70. Bergenheim (1997) s. 15, 17, 18, 36; Larsson (1997) s. 322.

Under 1970- och 1980-talens feministiska debatt om sadomasochism var just detta en av huvudteserna. Kvinnor måste frigöra sig från den undergivna roll som de tilldelats av samhället och sadomasochismen var ett uttryck för denna underordning. Maria Marcus bok *Den fruktansvärda sanningen* var ett inlägg i denna debatt, där hon undersökte den kvinnliga masochismen och dess relation till kvinnorörelsen.⁷¹

Mot bakgrund av denna feministiska debatt och att det i den medicinska och psykiatriska litteraturen från åtminstone slutet av 1800-talet och under mellankrigstiden fanns en uttrycklig föreställning om en så kallad naturlig manlig sadism och kvinnlig masochism,⁷² är kanske den mest intressanta frågan dock varför uppslagsverken så sällan över huvud taget nämnde genus och aldrig explicit konnoterade det till sadism respektive masochism?

Hänvisningar till psykoanalysen

För både sadism och masochism berördes frågan om orsak och behandling endast i undantagsfall under dessa uppslagsord. Några orsaker till sadism nämndes inte alls och behandling nämndes enbart i *Nordisk familjebok* 1932, vilken menade att psykoanalysen tillmätte de sadistiska tendenserna stor betydelse och att sadism lätt ledde till kriminella handlingar som i god tid borde behandlas med psykoterapi.⁷³ För masochism nämndes endast en gång uttryckligen någon orsak. Det var i *Stora Focus* 1988 som menade att begreppet var uppkallat efter Sacher-Masoch, ”som hade denna läggning, påstås det, delvis p g a att hans dadda Handscha berättat blodiga skräckhistorier för honom när han var barn”.⁷⁴ Indirekt framkom ytterligare en orsak till masochism. Det var i *Nordisk familjeboks supplement* 1937 som menade att masochism ”måste beaktas vid diskussion av det berättigade i kroppssaga”.⁷⁵ Därigenom antydde uppslagsverket att kroppssaga skulle kunna ge upphov till masochism och därför var olämplig.

Behandling för den sexuella masochismen nämndes endast en gång.⁷⁶ Flera uppslagsverk beskrev dock masochism som ett psykologiskt fenomen och kopplade samman detta med psykoanalysen genom formuleringar som ”[i]nom

71. Maria Marcus, *Den fruktansvärda sanningen: en bruksbok om kvinnor och masochism* (Köpenhamn 1974).

72. Alison More, ”Rethinking gendered perversion and degeneration in visions of sadism and masochism, 1886–1930”, *Journal of the History of Sexuality*, vol. 18, nr 1 (January 2009), s. 138–157.

73. NFB:3 B17 (1932) s. 157.

74. SF B9 (1988) s. 56.

75. NFB:3S B23 (1937) s. 89.

76. NFB:3S B23 (1937) s. 89.

psykoanalysen betyder masochism att destruktiva tendenser vänds mot den egna personen”.⁷⁷ *Bonniers lexikon* 1996 beskrev masochistisk neuros och menade att "[b]ehandlingen kan bestå i psykoterapi eller psykoanalys”.⁷⁸ I hänvisningarna till psykoanalysen och behandlingsrekommendationerna genom denna, kan man tolka in ett indirekt svar på i vilken teoribildning sadismens och framför allt masochismens orsaker skulle sökas. Den sjukdomskontext som framför allt från 1980 framkom under uppslagsordet pervers var dock inte alls lika tydlig för sadism och masochism.

Mot bakgrund av att psykoanalysen hade sin storhetstid under första hälften av 1900-talet och tidigt kom med förklaringsmodeller för perversjoner är det anmärkningsvärt att de psykoanalytiska hänvisningarna var näst intill frånvarande fram till cirka 1980, men därefter relativt vanliga för uppslagsordet masochism och som tidigare visats pervers.⁷⁹

Sadomasochism

Sadomasochism förekom inte som eget uppslagsord förrän 1959 och beskrevs från detta år sammanlagt nio gånger i materialet. Liksom för sadism och masochism var beskrivningarna av de sadomasochistiska handlingarna av en förhållandevis hög abstraktionsgrad. Någon exakt överensstämmelse av vad begreppet sadomasochism avsåg framkom inte. Spännvidden gick från att "beteckna förekomsten av sadistiska och masochistiska drag hos samma person"⁸⁰ till "vanligen i ett sado-masochistiskt parförhållande, där den enskilda partners sexuella behovsriktning är endera sadistisk, masochistisk eller bådadera".⁸¹ Skillnaden i formuleringarna ligger dels i om sadomasochismen förläggs och tar sin utgångspunkt inom den enskilda individen eller inom ett parförhållande, dels i att den senare beskrivningen medger att en relation mellan en permanent sadist respektive masochist kan benämnas som sado-masochistisk.

Här kan man lägga märke till att medan uppslagsverken under uppslagsordet pervers använde sadism och masochism som exempel på perversjoner sammanlagt 20 gånger, använde de sadomasochism som exempel endast två

77. BBL:1 B15 (1979) s. 260; BBL:3 B15 (1986) s. 260; BBL:4 B15 (1995) s. 76; BBL2000 B16 (1997) s. 20.

78. BL:2 B12 (1996) s. 225.

79. Sadism NFB:3 (1932). Masochism BBL:1 (1979); BBL:3 (1986); BBL:4 (1995); BL:2 (1996) "masochistisk neuros"; BBL2000 (1997). Pervers BBL:1 (1980); BBL:3 (1986); BBL:4 (1995) – alla tre "infantila beteendemönster" och "neuroser"; NE (1994).

80. F:1 B3 (1959) s. 1810. Jfr även BBL2000 B20 (1998) s. 46.

81. NE B16 (1995) s. 186.

gångar.⁸² Trots att sadomasochism introducerades först 1959 kan man tolka differensen som en tveksamhet att uppfatta begreppet sadomasochism som ett exempel på en perversion.

Avslutningsvis kan konstateras att sadomasochism i jämförelse med uppslagsorden sadism och masochism framstår som mer placerad inom en samtyckande kontext. Bland annat genom att åtta av nio uppslagsverk benämnde sadomasochisten inom en person- och individkontext genom begrepp som person, partnern, partners, individer, man och själv.

Avslutning

Trots de stora förändringarna i synen på sexualiteten som skissades i inledningen är det mest framträdande i undersökningen att framställningen av sadomasochism i grunden inte förändrades över tid. En tydlig negativ bild med klart värdeladdade ord, en osynlig norm och en sjukdomskontext dominerade. Sadism och masochism skildrades som problematiska sexualiteter där möjligheterna av dem inom en frivillig och samtyckande kontext inte självklart framgick, utan underkommunicerades. Det vanligaste ordet för att beskriva dem var misshandel – ett ord som även är synonymt med ett brottsligt övergrepp och förknippas med fysisk skada. Det fanns en klart markerad oro för samhällsfarliga följder av sadismen. Vad den perversa, sadistiska och masochistiska handlingen egentligen bestod i beskrevs kontinuerligt med en förhållandevis hög abstraktionsgrad.

Trots den dominerande bilden av kontinuitet i framställningarna framstår 1980 i flera avseenden som en brytpunkt. För uppslagsordet pervers ökade antalet exempel på perversioner med cirka tre gånger i jämförelse med tiden före 1980. Därtill beskrevs från 1980 perversionernas orsaker uttryckligen som psykiska sjukdomstillstånd. För sadism återintroducerades från 1980 lustmord efter dess frånvaro under 1960- och 1970-talen, samtidigt som framför allt våldtäkt nyintroducerades tillsammans med tortyr och stympling som nya risker för sadism. Därtill definierades sadism inte bara som en fysisk smärta, utan även som en psykisk smärta. Uppslagsverken fortsatte även att betona sadismen som ett behov, vilket påbörjades redan 1959. Förutom ett ökat intresse för perversioner efter 1980 kan man lägga märke till en ökad oro för sadismens följder. Efter en näst intill total frånvaro av psykoanalytiska hänvisningar blev dessa för uppslagsorden pervers och masochism

82. NE B14 (1994) s. 615; BBL2000 B18 (1998) s. 102.

relativt vanliga efter 1980. Även uppslagsordet sadomasochism representerar en förändring genom att det dels introducerades 1959, och dels framstod som mer placerad inom en samtyckande kontext.

Att lustmorden försvann som påstådda följder av sadism under 1960-och 1970-talen och att sadism och masochism med ett enstaka exempel från uppslagsverken beskrevs som en normal komponent av sexualdriften, skulle kunna indikera att tidens liberalare syn på sexualiteten, inklusive perversionerna, fick ett genomslag i uppslagsverken. Likaväl kan man notera att omsvängningen kring 1980 till att uttryckligen uppfatta sadism och masochism som orsakade av sjukdomstillstånd, liksom sadismen återvunna farlighet, nu för första gången exemplifierad med våldtäkter, skulle kunna uppfattas som ett genomslag från den feministiska samhällsdebatten om sadomasochism som ett uttryck för kvinnoförtryck och den sadomasochistiska våldspornografin som en orsak till våldtäkter.

Undersökningsresultaten av masochism skiljer sig till viss del från sadism. Skillnaden består framför allt i en för masochisten näst intill avsaknad av påstådd samhällsfarlighet och att masochismen från 1960-talet beskrevs som en mer valfri, kontrollerbar och lättundertryckt sexualdrift. I *jämförelse* med sadism framställdes masochism mer inom en frivilligt samtyckande kontext. Ett sätt att begripliggöra denna skillnad har presenterats genom att föra in genus i förklaringen.

Den perversa, sadistiska och masochistiska handlingens förhållandevis höga abstraktionsgrad och otydlighet om vad den egentligen bestod i, kan tolkas som en nödvändighet för att normen för den goda sexualiteten skulle kunna förbli osynlig och därmed inte kunna ifrågasättas. Om den perversa handlingen skulle ha tydliggjorts, skulle per automatik även normen som den ansågs avvika från och den relativa relationen mellan norm och avvikelse ha synliggjorts. Den skulle då lättare kunna ha ifrågasatts. I de fåtal uppslagsverk där normen uttryckligen benämndes medförde detta just en relativisering av perversionen.

Genom ett osynliggörande av att perversion över huvud taget kunde vara möjlig inom en frivillig och samtyckande kontext, kunde den lättare demoniseras och fungera avskräckande. Perversionernas indirekta sjukdomskontext, sadismens indirekta samhällsfarlighet liksom den frekventa beskrivningen av sadism och masochism med just begreppet misshandel kan tolkas som en nödvändighet för att perversionerna och framför allt sadismen inte skulle konnoteras till eller förstås inom en frivillig och samtyckande kontext. Om

sjukdomskontexten och samhällsfarligheten framställts alltför explicit skulle den sannolikt blivit svårare att belägga och lättare kunnat ha ifrågasatts.

Ytterst kan de negativa beskrivningarna av sadomasochismen tolkas som ett sätt att upprätthålla redan etablerade samhällsvärden som avståndstagandet från våld i sig samt kombinationen sex och våld. Den sadomasochistiska sexualiteten konstrueras som den normativt goda sexualitetens motbild. Där den goda sexualiteten blir till en ömsint, kärleksfull och jämlik sexualitet utan inslag av våld och aggressivitet.

Sadomasochism in Swedish encyclopedias: A story of abuse, rape and sex murders

The article investigates the construction of sadomasochism in some of the most common Swedish encyclopedias from 1876 to 2006. The most significant conclusion is that there existed a remarkable continuity in the presentation of sadomasochism over time. The entries studied, "sadism", "masochism", and "perversion", reveal a distinctly negative description, with clearly value-charged words and an invisible norm, dominated by a context of disease. Sadism and masochism were described as problematic forms of sexualities, and the possibility that they represented voluntary actions by consenting individuals was hardly ever considered. The most common word to describe them was abuse – a word which is synonymous with criminal abuse and associated with physical injury. There was a clearly marked concern for antisocial consequences of sadism, such as criminal abuse, rape and sex murders.

Although the dominant image is one of continuity, the year 1980 in many respects represents a watershed. For instance the number of examples given of perversions increased by about three times and the causes of perversions were explicitly described as mental illness after 1980.

One way to interpret the negative description, the invisible norm and the suppression of the possibility of sadomasochism as a voluntary act by consenting individuals, is to see them as means to demonize the perversion and implicitly promote a heteronormative description of sexuality by negating the combination sex and violence.

Keywords: Sweden, encyclopedias, sadomasochism, sexuality, gender